

ETIQUETTE OF KYRGYZ HOSPITALITY
КЫРГЫЗДАРДЫН МЕЙМАНДОСТУК ЭТИКЕТИ

Amanbek MURZAKMATOV

Docent of Osh state university, suzak70@mail.ru

Kubanychbek ISAKOV

Docent of Osh state university, isakov-oshgui@mail.ru

ABSTRACT

Hospitality exists almost in all nation. Some of them are well developed and considered as measure of honour prestige and humanity. One of them is kyrgyzs. It is proved by their etiquette of hospitality that elaborated in detail. Kyrgyzs give warm welcome not only to invated guests but to strangers too. According to the rule asking questions about personal, timetable, travelling purpose were rude mistake. Tematic taboo is strictly kept. To tell upsetting, unpleasent and offending words was prohibited. Accepting guests without laying table-cloth was rude mistake. A variety of dishes shows hospitality of host. Kyrgyz people slaughter sheep or cattle and devide into parts that called «ustukan» (ustukan is the honourable part of sheep meat). Honourable ustukan should be given to oldest guests and other part of meat will be presented to people according to their age. Kyrgyzs made and drink hard drinks, but they know that it is a bad sequence and drinking a lot was considered as a bad habit. Before and after having meal guests should wash their hands with kettle and wash-hand-basin, traditionally, males should help to this process. The main ideas of kyrgyz hospitality are: give warm welcome, cheer up, make guests in high level that leads to strength friendship and relationship.

Keywords: Hospitality, Etiquette, Phatic Communication, Tematic Taboo, Supply System, Binary Opposition, Moral, Politeness, Shame, Upbringing, Verbal Magic, Allegory.

Аннотация

Меймандостук – дүйнө элдеринин дээрлик бардыгына мүнөздүү болгон сапат. Айрым элдерде ал аябай өнүккөн деңгээлге жетип, адамдык ар-намыстын, абийирдин, жалпы эле адамгерчиликтин көрсөткүчү катары каралган. Мына ошондой элдердин бири – кыргыздар. Муну кыргыз элинин ийне-жибине чейин иштелип чыккан меймандостук этикети айгинелейт. Чакырылган коногу түгүл күтүлбөй келген бейтааныш адамды деле “Конок кудайдан” деп сыйурмат менен тосуп алган. Этикетке ылайык үйгө келген меймандан анын ким жана кай жактан экенин, эмнеге жана канча мөөнөткө келгенин, кайда жана кандай максат менен жол тартып баратканын сураганга жол берилген эмес. Конок күтүүдө тематикалык табу бекем сакталган. Мейманга таарыныч, жагымсыз сөздөрдү айтып, көңүлүн оорутканга тыюу салынган. Келген мейманды тамак-ашы жок күтүү этикетти одоно бузгандык болуп эсептелген. Үй ээсинин меймандостугу анын дасторкону менен өлчөнгөн. Кыргыз элинде конокторго эт устукандалып бышырылып, мүчөлөп тартылат. Устукан тартуу - бул «улуу-кичүү» же «биринчи-акыркы» бинардык оппозицияларынын айкын көрүнүшү. Меймандардын статусу менен устукандын мүчөлөрүнүн ортосунда бекем орногон байланыш бар. Бардык кыргыз табактагы устукандардын кайсынысы кимге тийиштүү экенин билишет. Кыргыздар мас кылуучу ичимдиктерди жасашкан, колдонушкан. Бирок, анын зыянын билип, аны көп ичүү жаман жорук катары бааланган. Тамак-ашты жеп-ичүүдөн мурун жана кийин колго суу куйулган. Адатта, эркек бала колго суу куюшу шарт. Кыргыз меймандостугунун башкы идеясы - конокту жакшы маанай менен кабыл алуу, көңүлүн көтөрүү, дурустап сыйлоо жана дос-туугандыкты бекемдөө.

Ачык сөздөр: Меймандостук, Этикет, Фатическая Коммуникация, Тематикалык Табу, Тамактануу Системасы, Бинардык Оппозиция, Адептүүлүк, Сылыктык, Уят, Тарбия, Вербалдык Магия, Каймана Сөз.

Киришүү

Кыргыз элинин ишеними боюнча мейман келген үйгө кут түшкөндөй сезилген. «Конок айтып келбейт, өлүм сурап келбейт» деп, чакырылган коногу түгүл жол жүрүп келе жатып,

күтүлбөгөн жерден конуп кеткени түшкөн бейтааныш адамды да үй ээси алдын утурулап тосуп чыккан. Аны кудайы конок деп кудай өзү жибергендей сезген. Келген конокту сөөлөт менен аттан түшүргөн. Коноктун атын мамыга байлайт жана ага эшик ачып биринчи киргенге жол берет (биринчи-акыркы; алдыда-артта оппозициялары).

Салтка ылайык үйгө келген меймандан анын ким жана кай жактан экенин, эмнеге жана канча мөөнөткө келгенин, кайда жана кандай максат менен жол тартып баратканын сураганга жол берилген эмес. Кыргыздардын түшүнүгү боюнча бул мейманды тезирээк аттандырып жиберүүгө далалат кылгандык болуп саналган.

Үйгө келген конок орун алгандан кийинки бир аз тыныгуудан кийин Б. Малиновскийдин сөзү менен айтканда фатическая коммуникация (алака орнотуучу) аракетке келген. Башкача айтканда, конок менен үй ээси мал-жандын амандыгы, аба ырайы, түрдүү жаңылыктар тууралуу бири-биринен сурашкан. Ушундай формалдуулук аткарылгандан кийин гана коноктун келген максаты, иш тууралуу сүйлөшүүгө жол берилген.

Конокту сыйлоодо үй ээсине чоң жоопкерчилик жана милдет жүктөлөт. «Ашың болбосо да кашың жокпу» деген кыргыз макалында айтылгандай үй ээси мүмкүн болушунча меймандын көңүлүн алып отурушу керек. Мейманды жакшы маанай менен кабыл алуу, аны кепке тартуу, көңүлүн көтөрүү үй ээсинин биринчи кезекте аткарууга зарыл болгон милдети. Ошондуктан конокту сүйлөтүп, анын сөзүн уккан. Коногунун сөзүн бөлгөн эмес. Капталдан качырып сөз сүйлөбө деп башкаларды тыйган. Ушундан улам, кыргыздарда «сөзгө конок берүү» деген накыл сөз жасалган. Коногун көзгө илбей, үй-бүлө мүчөлөрүнүн өз ара сүйлөшүүсү барып турган адепсиздик болгон. Аны жалгыз таштап, тышка чыгып кеткен эмес.

Үй-бүлө мүчөлөрүнө да чоң жоопкерчилик менен бирге тиешелүү этикет эрежелерин сактоо милдети жүктөлөт. Коноктун көзүнчө алар бири-бирине үнүн бийик көтөрүп сүйлөшкөн эмес. Себеби, меймандын көзүнчө антип сүйлөмөк турсун, мейманды жактырбагандык же аны кетируү ниетин кыйытып сүйлөгөнгө жол берилген эмес. Кыргыз элинде «Меймандын көзүнчө мышыгыңды «пыш» дебе» деген макал ушул себептен улам айтылат.

Конок күтүүдө тематикалык табу бекем сакталган. Мейманга таарыныч, жагымсыз сөздөрдү айтып, анын көңүлүн оорутканга тыюу салынган. «Үйгө келгенге таарыныч айтпа» деген кыргыз макалы ошол тыюуну чагылдырып турат.

Үй ээси өз милдетин кантип кынтыксыз аткаrsa, конок да үй ээсине карата өз милдеттерин ошондой так аткарышы зарыл болгон. Кимдир-бирөөнүн үйүнө, айрыкча ошол үйдө кары адамдар жана жаш балдар болсо, курук кол баруу адепсиздик болуп эсептелген.

Конок адам сылыктык эрежелерин сактоого аракет кылып жаткан үй ээсинин эрки менен болууга милдеттүү эле. «Конок койдон жоош» деген макал салтыбыздын ушул мүнөзүн таамай көргөзүп турат. Мейман өзүн сыпаа кармап, үй ээсин ызат кылып, дасторкондун аз-көбүнө ыраазы болгон. «Дасторконду сыйла» дешип дасторкон үстүндө ыплас, уят сөздөр түк айтылган эмес. Конокто отуруп бири-бири менен жаңжалдашуу, сөгүшүү, өткөн жаман нерселерди козгоо этикетти одоно түрдө бузуу катары саналган. Ушундай эксцесстерди болтурбоо максатында сөөк өчтү душмандарды конокко бирге чакырышкан эмес. «Кыбыр киши жадатат, шыбыр сөз шектентет» дегенден улам дасторкон үстүндө үй ээлери да, коноктор да бири-бири менен шыбырашып сүйлөшпөгөн. Албетте, кимдир-бирөө менен жекеме-жеке сүйлөшүү зарыл болсо, ошол адамды четке тартып сүйлөшүүгө мүмкүн болгон.

Келген мейманды тамак-ашы жок күтүү этикетти одоно бузгандык болуп эсептелген. Үй ээсинин меймандостугу анын дасторкону менен өлчөнгөн. Лондондон чыгуучу «Таймс» газетасынын кабарчысы Дж. Лонгворт Кара деңиз боюндагы черкестер тууралуу: «Есть три качества, которые в этих краях дают человеку на известность – храбрость, красноречие, гостеприимство или ...острый меч, сладкий язык и сорок столов» - деп жазган (Бгажноков,

1985: 199). Ушул сыяктуу кыргыз элинде деле меймандос адам баатыр жана чечен адамдардан кем эмес урматталган. Андай адамды «жайыл дасторкон», «май казан», «казан-аштуу» деп сыпатташкан. Коногуна салынган дасторконун жыйбастан, дасторкон үстүндө өмүр токтоп турат деп ырым кылган.

Негизи тамак-аш адам организмин нормалдуу жашоого зарыл болгон заттар менен камсыз кылып, ага күч-кубат берет. Бирок, ошол нерсе менен бирге эле этностун салттуу маданиятынын бир бөлүгү катары саналган тамактануу системасы маанилүү коомдук функцияны да аткарат. Анткени, тамак ичүү процесси жөн гана ачкалык инстинкти канааттандыруу, тойгузуу эмес. Тамактануу системасынын маанилүү коомдук функцияларынын бири болуп чогуу тамактануу учурундагы социалдык мамилелерди бекемдөө жана чагылдыруу болуп саналат. Этнографтардын эмгектеринде бул нерсе көп эле жолу айтылган. Мисалы, А.К. Байбурин «совместная ритуальная еда – один из способов утверждения существующих социальных отношений» (Байбурин, 1983: 117) - деп белгилесе, С.А. Арутюнов : «любая совместная трапеза – это в то же время действие с определенным знаковым содержанием» - деп жазат (Арутюнов, 1981: 3).

Айтылган ойлордун айкын далили болуп кыргыз, казак, башка түрк элдеринде кабыл алынган дасторконго социалдык жана жаш курактык статуска, туугандык жана тааныштык системасындагы ордуна жараша жайгашуу тартибинин, этти устукандап тартуунун, дасторкондо чогуу отургандар үчүн милдеттердин бөлүнүшүнүн бекем регламентацияланышы саналат.

Кыргыз элинде конокторго эт устукандалып бышырылып, мүчөлөп тартылат. Салтка ылайык, үч адамга бир табак коюлган. Коноктор тамактан алып беришин өтүнүп бири-бирине жол беришет. Ушундай сыпайылыктан кийин эң биринчи болуп жашы улуу адамга устукан алуу кезеги берилет, андан кийин гана отургандар жашы же социалдык абалына жараша калган устукандарды кезектешип алышат. «Кары карап турбайт, жигит жилик албайт» деген кыргыз макалы «улуу-кичүү» же «биринчи-акыркы» бинардык оппозицияларынын айкын көрүнүшү.

А.К. Байбурин менен А.Л. Топорков Кавказдагы тоолук элдер, казактар, тувалыктар, монголдор жана калмактар жөнүндөгү этнографиялык материалдарга таянышып: «У многих народов, занимающихся скотоводством, существует строго установленная связь между статусом участников застолья и определенными частями подаваемой к столу мясной пищи или птицы» - деген тыянак чыгарышат (Байбурин, Топорков, 1990: 139). Кыргыз элин мисал кылынган элдердин катарына кошуу туура болмок. Анткени, бардык кыргыз табактагы устукандардын кайсынысы кимге тийиштүү экенин билишет. Кеп, ким кайсы сөөктү (устуканды) алганында эмес, ошол устукандын өзү аны алуучунун коомдогу абалын туюндуруп жатканында.

Тамак-ашты жештин да маданияты бар. Кыргыздар байыркы журтчулуктан бери эле тамакты кадырлап-барктап, сыпайлык менен ичкен эл. Дегеле, тамак-ашты кудай берген ырыскы катары кабыл алышкан. Аны менен «дөөлөт», «береке», «кут» деген түшүнүктөр байланыштырылат. Ошондуктан тамак-ашты тебелегенге, андан аттап өткөнгө, жерге ыргытканга, тамак-аштын калдыктарын жыйнабай дасторкондо калтырганга, тамак салынган идиштин бетин жаппай түнкүсүн калтырганга тыюу салынган. «Куттуу үйдөн кур чыкпайт» деп бирөөнүн үйүнө кирген адам абдан шашып жатса да тамак ооз тийиши керек болгон. Айрыкча, бышып калган тамакты ооз тийбей кеткенге жол берилген эмес. Тамакты татып көрүүдө жана жалпы эле тамактануу учурунда аны жыттап көргөнгө тыюу салынган.

Тамак-аштын көптүгүнө карабастан соргок атка конбош үчүн тамакты ченеп жеген. Сый учурунда тартылган тамактарды үй ээси суранганына карабастан кол тийгизбей калтыруу адептүүлүктүн белгиси болгон. Тамак-ашка аны жеген адамдарды касиети оошот деп ишенишкен. Башта айтылгандай келген конокту кудай өзү жибергендей сезишкендиктен, коноктун кешигин калтырбай жешкен. Ошол эле учурда өзүнө тартылган устуканды таза

мүлжүп, бычак менен тазалап жеш сыпайылыктын эрежелерине шайкеш келген. Бычактын мизи жогору карап калса, мал тилейт, малың кырылып калат деп жаткызып коёт.

Кыргыз эли түрк-монгол элдеринин катарында байыртадан эле мас кылуучу ичимдиктерди жасап жана колдонуп келишкен. Бирок, анын зыяндуулугун мурда эле туюп билип, аны көп ичүү жаман жорук катары бааланган. «Манас» эпосундагы оң каармандар аны ичкенде «Арак деген аш ичтим балдар, акылымы кошо ичтим балдар» деп өзүлөрүн күнөөлөшөт. Ал эми «Ичкиликке тойгон энесин тааныбайт», «Атан төө мас болсо тайлак менен дос болот», «Карыганда көздүн кубаты кетсе, мас болгондо сөздүн уяты кетет», «Өтүкчүнүн үйү - апырык менен сапырык, насвайчынын үйү - какырык менен түкүрүк, бозочунун үйү - өкүрүк менен бакырык» деген макалдарда масчылыкка болгон терс көз караш байкалат. Конок адамды ичкилик ичүүгө кыстоо, мас абалга жеткизүү керек деген такыр болгон эмес.

Монголдордо да майрам учурунда мас болуп калып, этикетти бузган адамдарды жазалоонун ыкмалары бар. Бирок, орто кылымдарда келген конок мас болуп алып ызы-чуу чыгарса, этикетти бузса, кусуп салса же уктап калса алар абдан ыраазы болуп «Конок мас болсо, демек биз менен ниети бир экен» деп айтышканы тууралуу маалыматтар да сакталып калган (Жуковская, 1988: 127).

Тамак жеп жаткан адам дасторкон үстүндө какырса же түкүрсө, шилекейи агып кетсе чоң уят иш болгон. Илгери, белгилүү кыргыз манабы Мырзабек Жумгалдан Кочкорго келип калат. Тай союлуп, жатаар алдында эт тартылат. Эт жеп жатканда этке кошулуп бир учтуу сөөк келип тамагына сайылат. Сөөк сайылганын билип, эт жебей тойдум деп четке чыга берет. Эт желип, колго суу куюлуп, чай ичип жатып алышат. Эртең менен манап каадасын кылып, карандай чай ичип аттанып кетет. Бир топ алыстаганда, эл жок жерге барганда аттан түшүп, чалкасынан жатып, ээрчитип жүргөн жигитине баягы сайылган сөөктү суурутуп чыгат (12). Эгер какап кетсе, «баягы Мырзабек манап какаганда» деп сөз кылып күлүшөрүн, кийин уят болушун билип, тамакка сайылган сөөккө чыдоого мажбур болгон. Себеби, элибизде «Уят өлүмдөн катуу» деп айтылат.

Дасторкондо отурганда тамак-аш болсун, кымыз болсун кош колдоп же оң кол менен сунулган. Эгер оң кол менен сунулуп жатса сол колунун манжалары менен оң колунун чыканагын кармап алат. Биз муну өзгөчө сый-ызат көрсөтүү катары кабыл алып жүргөнүбүз менен монголдордо бул ишараттын реалдуу түшүндүрмөсү бар. Ал эми конок сунулган кымыз куюлган аякты кош колдоп алууга милдеттүү болгон. Салтка ылайык кымыз ичкен аяк чай ичкенге колдонулган эмес. Монгол карыялары бул тыюуну бузгандан бээлердин сүтү суюк болуп, андан жасалган кымыз анчалык даамдуу болбой калат деп эсептешет (Жуковская, 1988: 124).

Тамак-ашты жеп-ичүүдөн мурун жана кийин колго суу куйулган. Адатта, эркек бала колго суу куюшу шарт. Суулукту сол ийинге илип, чылапчынды четинен кармап, жылымык (тумшугу сынган) суусу бар кумганды же чайнекти оң колго кармап, эт жээрде солдон онду көздөй карай колго бөлүп-бөлүп чачыратпай куюшу керек. Жуугандан кийин колунду силкпе деген тыюу болгон. Кол жууп жаткандар суу куйган балага «Тилегиңди берсин», «Бар бол», «Өмүрлүү бол», «Ойлогон оюңа, тилеген тилегиңе жет», «Чоң аталарыңдын жолун жолдо» өңдүү баталарын беришкен. Эт желип, бата кылынып бүткөндөн соң ыкчамдатылган (кол күйбөгөндөй) суу ондон солго куюлат. Жогоркудай баталар кайрадан берилет. Балага суу куйдуруу салт. Мындан балдар тарбия алышса, ары бата алышкан (Акматалиев, 1993: 20).

«Манас» эпосунда Көкөтөйдүн ашында колго суу куйган эпизод:
Аптама чыкты алтындан.
Аземи журттан артылган.
Чылапчыны чык алтын,
Кызматкери бүгүлүп,
Кош кошуна жүгүрүп

Кызматкерлер суу куйду - деп сүрөттөлөт (Манас, 1981: 161).

Ушул саптардагы «аптама» (аптаба) деген сөз «колго суу куюучу узун моюндуу жезкумган, чайнек» түшүнүгүн берет (Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү, 1984: 81).

Баамчыл окурман тамак ичүүдөн мурун жана кийин колго суу куйгандагы айырманы байкагандыр. М. Т. Айтбаевдин жазган маалыматына ылайык, тамактан мурун колго суу куюу сыйлуу орунда отурган адамдардан башталып эшикти көздөй жылат (колдун кири, жалпы эле кир нерсе боз үйдүн эшиги аркылуу чыгып кетсин үчүн). Тамактан кийин жогоркуга каршы багытта колго суу куюлган. Себеби, ошол үй ырыс-кешиктүү болуп жашаш үчүн май боз үйдө калышы керек эле (Айтбаев, 1963: 17). Ушундай эле ишенимден улам мурунку мезгилдерде эттен жасалган тамак-ашты жешкен соң колду сүлгү менен аарчышкан эмес. Май болгон колун маасынын, өтүктүн терисине сүртүшкөн (майды сактап калуу үчүн жана ошентип малдын көбөйүшүнө түрткү болуу максатында). Кийин май колду тамактан кийин сүлгү менен аарчыган эреже чыккан соң «майлыкты» (сүлгүнүн «суулук» - кол жуугандан кийин кол сүрткөн сүлгү, «майлык» - май колду сүрткөн сүлгү деген түрлөрү болгон) жуубаганга аракет кылышкан. Антсе малдын төлү азайат деп ишенишкен. Оокат жеп бүткөндө өзүндөн улуудан мурда кол аарчыба деген эреже болгон.

Мал чарбачылык цикл менен байланышкан ритуалдук тамак ичүү системасында вербалдык магия маанилүү ролду ойногон. Тамак-аш берилип бүткөндөн кийин сөзсүз дасторконго бата берилген жана үй ээлерине ырыс-дөөлөт, бакты-таалай тиленген. Сыпайы сөздөр менен ыраазылык айтылган.

Андан кийин меймандарга жай салып берүү эрежеси аткарылган. Кыргыздар бул эрежени «Конок каадасын кылуу» деген накыл сөз менен туюнтушат. Х. Карасаев бул сөздү: «Илгерки заманда кыргыздар бүт үй-бүлөсү менен бир боз үйдө жатыша турган. Эгер үйдө келин же чоңойгон кыз болсо, боз үйдүн бир капшытына көшөгө тартып койгон. Ал эми конок келген учурларда, конок да ошол үйдүн ичине жаткан. Сый-ызат көрсөтүлгөн соң, ошол конокко төшөк салуу керек. Бирок, бир үйдүн ичинде муну иштөө да мүмкүн эмес. «Коноктор эшикке чыккыла, төшөк салабыз» деген сөз, албетте, одоно жана жайсыз болгон. Ошондуктан «конок каадасын кылгыла!» деген сылык жана каймана түрдө айтылган. «Каада» арабдын «кагида» деген сөзүнөн өзгөргөн, «эреже, жөрөлгө» деген мааниде. «Конок каадасын кылуу» - эшикке чыгуу, бой жазуу, даарат сындыруу, жай салуу үчүн орун бошотуу деген маанилерди ичине алган» - деп чечмелейт (Карасаев, 1982: 182).

Жогорку каада-салттын келип чыгуу төркүнү менен япон маданиятындагы бир кубулуштун пайда болушунун окшоштугу кызыгууну жаратат. Ю.В. Бромлей менен Р.Г. Подольныйдын пикири боюнча, үй табигый чөйрө менен тыгыз байланышта жана ошол табият аркылуу көбүнчө турмуш-тиричиликке таасир этет. Архитектуранын мүнөздүү белгилери бир эле күнүмдүк жашоонун өзгөчөлүктөрүнө эмес, адамдардын кебинде, психологиясында чагылышынын өзү эле бир катар илимий эмгектердин темасы боло алмак. Мисалы, япондордун турак-жайынан Япон аралдарынын геологиялык өзгөчөлүктөрү менен япондордун оозеки сүйлөшүү кебинин бир өзгөчөлүгүн байланыштырган себеп-натыйжалык тутумду көрсө болот. Жер титирөөлөрдүн дайымкы коркунучунан улам япондор абалтадан эле өз үйлөрүн жеңил, ары-бери жылдырып ачкан кагаз жана жыгач дубалдар менен курушкан. Бөлмөлөрү чакан болгон. Урап калышы мүмкүн болгондуктан чоң бөлмөлүү кылып салуунун кажети жок эле. Мындай турак-жайда анын бир бурчунда айтылган сөз экинчи бурчуна угулуп турган. Япондор бир үйдө тыгылышып жашагандыктан үйдөгүлөрдүн эч кими башкалардан обочолонуп калганга мүмкүнчүлүгү жок эле. Ар бир япон өзүнүн сөзүн ал кайрылып жаткан адам гана угуп жатпаганын эстен чыгарбаган. Бул нерсе өз кезегинде харагей (түзмө-түз мааниси – беседа живота) деген аталыш менен белгилүү болгон өз ой-пикирин билдирүүнүн өзгөчө манерасынын пайда болушун шарттаган. Жөнөкөйлөтүп айтканда, кепте каймана сөздөрдү кенири колдонууга, жандатып айта билүүгө алып келген (Бромлей, Подольный, 1984; 96).

Этикет нормаларын сактоо менен боз үйгө келип түшкөн мейман сый-ызаттын бардыгын көрүп бүтүп боз үйдөн кайра аттанып баратканда да аткарууга милдеттүү болгон эрежелер болгон.

Атап айтсак, коштошуу учурунда конок болгон киши үй ээлерин ыраазы болгонун билдирип аларга бет алды (анфас же фронт) менен турган. Этикет нормасынан четтеп кетпеш үчүн ал өз атынын башын боз үйдү көздөй бурган. Ошондон кийин ээрге минген. Анан үй ээлери менен коштошуп, атынын башын солго бура тартып жөнөп кеткен. Ал эми нааразычылыгын, душмандыгын конок атынын башын жөнөп кете турган тарапка буруп алып боз үйгө аркасын салып аттануу менен билдирген. Андай учурларда «Далысын салган бойдон аттанды» деген сөз айтылган. Ал эми далысын салууну көпчүлүк пикирлерге таянып жактырбоонун, теңсинбөөнүн, тоготпоонун, оройлуктун белгиси деп түшүнүү аздык кылат. Анткени, далысын салуу «...теңир таанымда өзүнчө бир терең мааниге тунган укмуш символ. Анын түбүн жеткирүүдө – кабылдабоо, жек көрүү, бунт, философиясын четке кагуу ж.б. түшүнүктөрдүн баары алсыз. Адам жүздөшүп туруп деле буларды иштей берет, ал эми «далысын салуу» - кабылдабоонун жеткен чеги! Таптакыр кайнаса каны кошулгус карама-каршы уюлга ажыроо! Дили караруу, агарбас караруу! Кайтпасына айлануу! О бул Киши уулу эң акыркы, эң жеткен чегинде гана бараар акыркы кадам!» (Өмүралиев, 1994: 100).

Аттанып бараткан коноктун өз атын камчы менен сабаганы да анын нааразы экенин билдирген.

Корутунду

Жыйынтыктап айтканда, мурунку мезгилдерде конок тосуу, тамак-аш менен сыйлоо, конокту узатуу эрежелеринин жазылбаган жыйнагы болгон. Аларды бузуу адепсиздик, кээ бир учурларда болсо жамандыктын жышааны катары бааланган.

АДАБИЯТТАР

1. Айтбаев М. Т. (1963), Пицца киргизов XIX – начала XX вв., Фрунзе.
2. Акматалиев, Амантур (1993), Баба салты, эне адеби: элдик салт, Бишкек.
3. Арутюнов, Сергей (1981,)Этнография питания народов стран Зарубежной Азии, М.: Наука.
4. Байбурун , Альберт (1983), Жилище в обрядах и представлениях восточных славян, Л.: Наука.
5. Байбурун, Альберт, Топорков, Андрей (1990), У истоков этикета, Л.: Наука.
6. Бгажноков, Барасби (1985), Прием почетного гостя в традиционной культуре адыгских (черкесских) народов // Этнические стереотипы поведения, Л.: Наука.
7. Бромлей , Юлиан, Подольный, Роман (1984), Создано человечеством, М.: Политиздат.
8. Жуковская, Наталья (1988), Категории и символика традиционной культуры монголов, М.: Наука.
9. Карасаев, Хусейин (1982), Накыл сөздөр: тил казынасынан баян. 1-к., Фрунзе: Кыргызстан.
10. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү (1984), Фрунзе: Мектеп.
11. «Манас» 3-к. (С. Орозбаков), (1981), Фрунзе: Кыргызстан.
12. Обозбеков К. (1994), «Бул какаш – какаш эмес...», Бишкек, «Аалам» гезити. №19.
13. Өмүралиев, Чоюн (1994), Теңирчилик, Бишкек: Крон.